Альона КУЧЕР,

orcid.org/0000-0002-9056-7697аспірантка кафедри української мови
Київського університету імені Бориса Грінченка
(Київ, Україна) dehalyuk@gmail.com

ПРАГМАТИКА НАЗИВНОГО ТЕМИ В ХУДОЖНІХ ТВОРАХ ІВАНА ФРАНКА

Статтю присвячено дослідженню називного теми (НТ), що є однією з категорій експресивного синтаксису. НТ доречно розглядати як результат сегментації тексту, яка є мовленнєвою трансформацією, пов'язаною з розчленуванням висловлення. Особливістю такого процесу є актуалізація найбільш важливих мовленнєвих елементів із комунікативно-прагматичного погляду. Ілюстративним матеріалом послуговували художні твори І. Франка к. XIX – поч. XX ст., які в динаміці демонструють етапи формування його творчої письменницької манери у зв'язку з тогочасними мовно-літературними тенденціями.

Метою статті став комплексний аналіз НТ, що полягає у виявленні його лексико-семантичних, формально-синтаксичних і комунікативних особливостей. У результаті аналізу наукових поглядів на сутність таких синтаксичних структур зауважено на доцільності їх кваліфікування як називного теми, оскільки вони мають комунікативну сферу реалізації, тому цілком об'єктивним є їх розгляд у контексті теорії актуального членування. НТ виступає як виразник теми в тема-рема-тичних відношеннях. Обґрунтовано запропонований поділ НТ на власне називний теми й називний уявлення. Зазначено, що класичною схемою функціонування НТ є кореляція субстантивованої форми в позиції сегмента та її займенникового відповідника в базовій частині, окрім цього, указано на можливість сегмента бути непоширеним або поширеним. Зауважено потенційність НТ до формально-виражальних трансформацій, що дає змогу виокремити два його типи: предметний і словесний. У результаті кількісного аналізу зафіксовано приблизно однакову кількість власне називного теми й називного уявлення з переважанням випадків функціонування іменників у позиції сегмента. Звернено увагу на особливість розташування сегмента в постпозиції та здебільшого в препозиції, що відображає двосторонній напрям реалізації тема-рема-тичних відношень. Указано на неоднозначність зарахування простих двоскладних речень до НТ. Перспективу дослідження вбачаємо в подальшому залученні інших творів І. Франка, що дасть змогу панорамніше проаналізувати особливості функціонування НТ у творчості письменника на діахронному зрізі.

Ключові слова: сегментовані конструкції, називний теми, називний уявлення, прагматика художнього мовлення, теорія актуального членування.

Alona KUCHER,

orcid.org/0000-0002-9056-7697Postgraduate Student at the Department of Ukrainian Language
Borys Grinchenko Kyiv University
(Kyiv, Ukraine) dehalyuk@gmail.com

PRAGMATICS OF THE NOMINAL TOPIC IN I. FRANK'S WORKS OF ART

The article is devoted to the study of the nominal topic, which is one of the categories of expressive syntax. NT should be considered as the result of text segmentation, which is a speech transformation associated with the dismemberment of the utterance. The peculiarity of this process is the actualization of the most important, speech elements from the communicative-pragmatic point of view. Illustrative material was the works of art of Ivan Franko in the late XIX-early XX century, which on the diachrony demonstrate the stages of formation of his creative writing style in connection with the then linguistic and literary trends.

The aim of the article was a comprehensive analysis of the nominal topic, which is to identify its lexical-semantic, formal-syntactic and communicative features. As a result of the analysis of scientific views on the essence of such syntactic structures, the expediency of their qualification as a nominal topic is noted, as they have a communicative sphere of implementation and therefore their consideration in the context of the theory of actual articulation is quite objective. NT acts as an expression of the theme in thematic-rhetorical relations. The proposed division of NT into: actually nominal topics and nominal representations is substantiated. It is noted that the classical scheme of NT functioning is the correlation of the substantivized form in the position of the segment and its pronoun counterpart in the basic part, in addition, the possibility of the segment to be uncommon or widespread is indicated. The tendency of NT to formal-expressive transformations is noticed, which allows to distinguish two types: substantive and verbal. As a result of quantitative analysis, approximately the same number of proper noun topic and noun representation was recorded, with the predominance of cases of functioning of nouns in the position of the segment. Attention is paid to the peculiarity

of the location of the segment in the postposition and mostly in the preposition, which reflects the two-way direction of the thematic-rhetorical relations. The ambiguity of enrollment of simple two-sentence sentences in NT is pointed out. We see the prospect of research in the further involvement of other works by Ivan Franko, which will allow a more detailed analysis of the features of the functioning of NT in the work of the writer in a diachronic section.

Key words: *segmented constructions, nominal topic, nominal representation, pragmatics of artistic speech, theory of actual articulation.*

Постановка проблеми. Мовна система передбачає комунікативну проекцію в мовленнєве середовище. У результаті практичного втілення мови вибудовується своєрідна схема взаємодії учасників спілкування, на перший план якої виходить мовленнєве вираження, що безпосередньо пов'язане з планом змісту. У свою чергу, текст постає як один із можливих результатів цієї інтеракції лише з дещо стратегічно зміщеними структурними комунікативно-прагматичними характеристиками, оскільки виявляє власні графічні, формально-синтаксичні та функційні параметри. На синтаксичному рівні текст демонструє різноманітні трансформації базових синтаксично реченнєвих моделей. Це зумовлене інноваційними процесами у сфері текстотворення, пов'язане з тенденцією до точного відображення природного мовлення в тексті з його синтаксичними особливостями, зокрема художнього, де проявляється індивідуально-стильова манера письменника з урахуванням певних прагматичних завдань самого твору.

Саме сегментація і є одним із найяскравіших прикладів активізації таких мовленнєвих змін, адаптованих саме в писемному мовленні. Такі процеси зазвичай входять до кола зацікавлення вчених саме в контексті розгляду категорій експресивного синтаксису, до яких належить називний теми (далі – НТ).

Аналіз досліджень. Тенденційність функціонування НТ можна простежити у творах І. Франка, творчість якого припадає саме на злам ХІХ та ХХ ст., коли письменники прагнули розширювати мовно-виражальні горизонти художньої дійсності, використовуючи нетрадиційні формально-синтаксичні форми, яким притаманні багаті стилістичні ресурси та які створювали б прагматичний ефект сприйняття читачем.

НТ як засоби експресивного синтаксису ставали неодноразово об'єктом дослідження як українських, так і зарубіжних учених. Ці наукові розвідки здійснені в контексті мовознавчого, літературознавчого аналізів, а саме: стилістики тексту, лінгвістики тексту, прагматики лінгвістичних засобів у межах різних функціональних стилів тощо. Авторами таких праць є М. Вінтонів, С. Дорошенко, А. Загнітко, Ю. Зоріна, Н. Івкова, Л. Майорова, В. Мороз, Б. Норман,

Л. Пац, О. Попов, О. Сковородников, В. Чабаненко та ін. Проте НТ у творчості І. Франка поки залишається маловивченими в руслі мовознавчих досліджень. З огляду на це, пропонується стаття є актуальною, оскільки є спробою комплексного студіювання НТ у художніх творах І. Франка, що демонструють поетапність розвитку його творчої манери письма.

Метою статті є виявлення провідних лексико-семантичних, формально-синтаксичних і комунікативних особливостей НТ на матеріалах художніх творів І. Франка. Мета дослідження зумовлює виконання таких завдань: 1) здійснити кількісний аналіз НТ у досліджуваних творах способом відбору НТ; 2) описати структурні схеми НТ; 3) визначити морфологічне маркування сегмента та схарактеризувати лексико-семантичні типи його вираження; 4) з'ясувати специфіку функціонування НТ у контексті опрацювання теорії актуального членування речення й виявити особливості актуалізації сегмента в складі НТ; 5) простежити на основі відібраного матеріалу комплекс виконуваних НТ функцій і прагматичний потенціал НТ.

Виклад основного матеріалу. З метою правильного вирішення таких структур як НТ, на нашу думку, є застосування теорії актуального членування, за якою сегмент постає як структурно-граматичний і смисловий компонент і займає позицію теми, а базова частина – уже як інформаційне продовження, яке розгортає зміст самого висловлення, тобто постає ремою. Саме тому вважаємо за доцільне такі сегментовані конструкції комплексно позиціонувати як НТ, але залежно від виконуваних функцій, виявлених експресивних відтінків, семантичних особливостей і морфологічного маркування пропонуємо НТ розділяти на власне називний теми та називний уявлення. Називний уявлення та власне називний теми є схожими у формально-синтаксичному плані, проте лексико-семантично й функційно дещо різними.

НТ є результатом розриву синтагматичних внутрішньореченнєвих зв'язків, що й призводить до розчленованості самого речення, тобто його сегментації. НТ можна позиціонувати як один із цілеспрямовано застосованих прийомів у художньому мовленні, оскільки сегментовані конструк-

ції, як вважають дослідники, є явищем цілком стратегічно спланованим і підпорядкованим прагматичній настанові самого твору. Із цього приводу влучно зазначав свого часу Ш. Баллі, який чітко протиставляв сегментовану конструкцію традиційній граматичній організації речення. Важливу відмінність між ними вчений простежує саме в їх цільовому застосуванні, оскільки НТ виявляє себе функційно, а звичайне зв'язне речення – формально (Баллі, 1955: 71). Подібними думками ділиться Г. Акімова, яка вказує на те, що теоретично інформаційна порційність мовленнєвого подання може бути цілком замінена традиційним синтаксичним вираженням мовної системи, що й свідчить про їх потенційне внутрішньотекстове граматичне варіювання. Дослідники сходяться на думці, що НТ, входячи до категорій експресивного синтаксису, умотивовані цілеспрямованим бажанням автора вплинути на читача та викликати в нього відповідні емоції. НТ у контексті розгляду сегментації висловлення Н. Харченко позиціонує як штучно розчленоване висловлення на дві частини, між якими формуються тема-рематичні відношення, а сама сегментована конструкція «становить граматикалізований тип актуального членування, який належить до книжного мовлення й розрахований на певний стилістичний ефект» (Харченко, 1981: 165).

М. Вінтонів розмежовує синтаксичне розчленування в широкому та вузькому розумінні, перше з яких свідчить про «відхід від принципів синтагматичної прози, пов'язаний із розривом синтаксичних зв'язків як у словосполученні, так і в реченні» (Вінтонів, 2013: 147). У випадках виявлення розчленованих конструкцій, наприклад, сегментованих, парцельованих тощо, доречним є застосування терміна «синтаксичне членування» у вузькому розумінні, який, конкретизуючи зрушення на синтагматичному рівні організації речення, указує на «спеціальне членування одного речення на два і більше висловлення» (Вінтонів, 2013: 147). Унаслідок такого цілеспрямованого застосування «синтаксичної порційності» речення виникають так звані експресивні конструкції, які здатні утворювати відкриті ряди. Окрім цього, детально аналізуючи причини та наслідки сегментації, дослідник виявляє два її підтипи: тематичну й рематичну (Вінтонів, 2013: 146).

Варто зазначити, що формально-граматична єдність сегментованої конструкції ґрунтована на кореляції сегмента та базової частини, де «препозитивний член речення (найчастіше підмет чи група підмета) повторюється в основному складі речення зазвичай у формі займенника» (Вінто-

нів, 2013: 146). Окрім граматично позиційної актуалізації сегмента з внутрішньотестовими зв'язками базової частини, що може мати різний напрям реалізації тема-рематичних відношень, комунікативно-функційна сутність НТ проявляється в інтонаційно-смысловому акцентуванні ініціальної частини (сегмента) із логічно-змістовим підхопленням постсегментного елемента, що супроводжується емоційною концентрацією вираження. Як результат, двочленність НТ виступає як провідна особливість їх своєрідної граматичної природи, що супроводжується змістово-емоційною концептуальністю інформації та зі збереженням текстуральної цілісності. На нашу думку, виявлені характеристики НТ дають підстави кваліфікувати його як сегментовану конструкцію рематичного типу.

Проводячи кількісний аналіз НТ в обраних творах І. Франка, звертаємо увагу на незначну кількість виявлених випадків їх функціонування. Маючи контекстуальну залежність НТ, такі конструкції зумовлені структурною позиційністю відносно базової частини. Н. Шведова, витлумачуючи НТ «ізолюваними номінативами», що можуть бути представлені словами в називному відмінку або іменними словосполученнями з головним словом у називному відмінку, зазначає обов'язкову логічну та інтонаційну їх залежність від речень, що стоять поряд, які в поєднанні формують єдине синтаксичне ціле. Важливою особливістю таких конструкцій є безпосередній зв'язок із базовими реченнями, які можуть бути розташовані до або після номінативу (Шведова, 1987: 67).

Результати спостереження свідчать про переважну кількість виявлених випадків функціонування НТ у препозиції: *«Пан», – а вони з віку-правіку привикли низько кланятися всякому панові; се одинока «наука», одинока «цивілізація», яку передав їм двір (Франко, 1978а: 289); – Півтори тисячі ринських! – скрикнули в один голос робітники, – Господи милосердний, коли ж ми таку суму зложимо? (Франко, 1978с: 400)*. У таких випадках НТ виступає як своєрідний ознайомлюваний елемент цілісного висловлення, який уводить у курс подій, ситуацій, формує уявлення в читача про особу, предмет і є змістовим носієм інформації. Однак зрідка зауважуємо й постпозиційні сегменти: *Липневе сонце стояло майже над головами і пекло немилосердно, а довкола вулиці були самі мури і стіни, ніде ані садка, ані дерева. Духота (Франко, 1978с: 175); Адже я розповідав тобі, Регінко, що се мій елев ще з гімназійальних часів. О, стара знайомість, стара приязнь...*

(Франко, 1978с: 261). Препозиційні сегменти є своєрідними акумуляторами уваги, активізують почуття, фантазії читача й таким способом посилюють прагматичний ефект сприйнятого тексту, натомість постпозиційні мають дещо інше художнє призначення: виступають як завершальний мовленнєвий фрагмент фрази та ніби замикають композиційно-смісловий ланцюг думок, вражень тощо, тобто мають підсумковий характер вираження. Варто також відзначити, що особливого емоційного забарвлення НТ здобуває завдяки суб'єктивно-модальному значенню сегмента, що виявляється в окличній інтонації. Доречності такого інтонаційного оформлення додає ще й контекст висловленого, який, безумовно, є важливим у розкодуванні прагматичності інформації.

Під час аналізу НТ привертає увагу їх лексико-граматичне вираження, оскільки, окрім традиційної субстантивованої форми вираження сегмента та його займенникового відповідника, вона дещо видозмінюється й розширює формально-виражальні показники сегмента та головної частини, тим самим формуючи два типи НТ: предметний і словесний (Мороз, 2017: 43–44). Метою використання предметного називного з функційного погляду, за визначенням В. Мороз, є звернення уваги безпосередньо до самого поняття чи предмета, натомість функціонування словесного називного зорієнтоване на акцентування слова як такого, що сприймається виключно як структурно-семантична одиниця мови, яка є носієм різних лексичних значень (Мороз, 2017: 43–44), наприклад: *«Врем'я. 25. Юлій. 1856. Гош. Мон. Бібл. Час. 12. Пвн.» Я вписав тії слова на послідню карту свого пам'ятника і пішов.* (Франко, 1978а: 43); *«Ну, ну! Наложниця! Пощо зараз таке погане слово? Хіба вона наложниця? Служниця, та й годі. Кому яке діло до того, яку службу сповняє вона?»* (Франко, 1978с: 210). Стає помітним, що в базовій частині *«слово»* в лінгвістичному розумінні здатне до поєднання з вказівними займенниками *той* або *цей (сей)*. Однак варто зауважити, що словесний називний виокремлюють не за умов виділення слова як головного знакового репрезентанта, а як лише формально вираженого представника предметного значення, тобто *«слово»*, яке, перебуваючи в складі базової частини НТ, є своєрідним *«ознаменатором»* предметів і понять (Харченко, 1968: 68). Спільним усе ж для обох видів НТ є те, що в центрі уваги перебуває саме предмет, явище тощо, які з прагматичного погляду описано різними способами.

Розглядаючи структурні характеристики НТ, відзначаємо різні типи лексико-граматичного

оформлення: поширені та непоширені НТ, які виражені: 1) окремим іменником: – **Військо!** – *говорив далі Герман. – Се то само, що й жандарми, тільки що нам на додаток усього прийшлося би кормити його, а пожитку й з нього ніякого. Я гадаю, що оба ті способи ані до чого не здалі* (Франко, 1978b: 451); 2) нерозкладними субстантивами: – **Грицько Галабурда!** – *скрикнув граф. – А що, чи не казав я, що він тут головна особа* (Франко, 1978с: 347); 3) поєднанням іменника з числівником: – **Три місяці!** *Хто знає, що за три місяці може статися!* (Франко, 1978b: 401); – **Дві тисячі!** *Ну, хіба се гроші? І з такою нікчемною сумою був би ти мусив дралювати за море на те тільки, щоб за місяць, за два там стати яким-небудь кельнером або пастухом чужого стада* (Франко, 1978с: 362); 4) поєднанням іменника з прикметником, займенником у ролі означення: – **Дурна баба!** *Гадає, що то до неї відноситься! То, правда, незносно, но таки добре. На дурних світ стоїт, а нам аби гроші!* (Франко, 1978а: 211); **«А мої селяни!** *Чи бач, які політики? Дай, мовляв, підчорнимо адукаата, оплюємо його і тим купимо собі панську ласку!* (Франко, 1978с: 271); 5) заперечного займенника **нічого** в субстантивованому значенні займенника **ніхто**: *«Стрічаються перехресні стежки на широкім степу та й знов розбігаються! Таке буде й наше. Що вона мені тепер, і що я їй? Нічогосінько. Перелетні тіні, що мигнуть понад долиною і не лишать по собі нічого-нічогосінько...»* (Франко, 1978с: 272); 6) особового займенника **Я**: – *«...» О, я знаю, що тебе то мало обходить, що твого сина десь там у воді риби їдять! Тобі що! Але я!* *Моє серце краєся, моє серце чув, що все пропало, нема мого синочка золотого, нема, нема!..* (Франко, 1978b: 281). Здійснені підрахунки свідчать про кількісну прерогативу функціонування іменників.

Результати кількісного аналізу НТ свідчать про приблизно однакове функціонування власне називного теми та називного уявлення (далі – НУ). Варто зауважити, що НУ, маючи когнітивну семантику, у складі має слова наглядно-чуттєвого значення: 1) абстрактні іменники – **А, не диво, не диво!** *Давні часи, як ми бачились* (Франко, 1978с: 174); – **Фаталізм!** *Судженої конем не об'їдеш* (Франко, 1978с: 202); **Але вимір!** *Ні, против такого нелюдського виміру кари я рекурсию, рекурсию і протестую всіми силами душі* (Франко, 1978с: 406); – *Gott ьber die Welt!* **Отес нещастя!** *Що ту діяти? Робота на фабриці мусить іти конечно!* (Франко, 1978b: 445); 2) якісні прикметники на позначення внутрішнього світу людини, що проявляється в індивідуальному сприйнятті й

оцінці людей, подій, обставин тощо: **Бідний Готліб!** Він і справді гадав собі, що Герман не знати як мучиться його неприсутністю! (Франко, 1978b: 418); *Все встає против него, що мало би єму помагати, все гордит ним, що мало би перед ним коритися!* **Нещасний край, нещасний народ!** І плакали ми не раз, глядячи на него, слухаючи єго бесіди. І оглядалися ми за помочю для него – та надармо (Франко, 1978a: 243). У тих випадках, де вжито абстрактні іменники з якісними прикметниками, висловлення стає емоційно виразнішим, чим і посилюється ефект сприйняття: – **Дивна річ!** Мені здається, що я доселі не знав вас, – говорив Бляйберг (Франко, 1978a: 146); – **Еге-ге, чесне слово!** Знаємо ми такі чесні слова! Ні, вже чесне слово іншим разом, а тепер зробіть так, як ми жадаємо. Чесне слово хіба в додатку, так буде найліпше (Франко, 1978b: 457); – «...». А найкраще те, що, вставши, не буде тямити нічого-гісінько, що було безпосередньо перед нападом. **Щаслива bestія!** Представте собі, отакий самий напад увільнив його від шибениці (Франко, 1978c: 197). Однак натрапляємо на поодинокі випадки функціонування НУ, сегментом якого є не абстрактні, а конкретні іменники: *Но тим разом ще угамувався від діла, дав тільки волю словам.* – **Прокляте, зрадницьке плем'я!** Що за ім'я вирекли твої собачі уста? (Франко, 1978a: 11). На нашу думку, це цілком прийнятні варіанти мовленнєвого засвоєння таких іменників у позиції суб'єкта, об'єкта подальших роздумів, які розгортаються в базовій частині НУ, оскільки важливим тут є саме експресивний складник висловлення, сутність якого вибудована на психологізмі. Окрім цього, у таких НУ можна чіткіше прослідкувати суб'єктивність висловленого, що проявляється в його негативній чи позитивній оцінці мовцем.

Щодо семантичного вираження НУ, за Ю. Зоріною, можна виокремити такі найхарактерніші групи (Зоріна, 2020: 123–125): 1) найменування осіб (за професією, за ступенем спорідненості, загальна назва особи): *А, меценаси!* **Моральні люди!** Починають оминати безбожника! (Франко, 1978c: 195); *«А мої селяни! Чи бач, які політики? Дай, мовляв, підчорнимо адуката, оплюємо його і тим купимо собі панську ласку!»* (Франко, 1978c: 271); 2) іменники непередметного характеру: – *А, не диво, не диво!* Давні часи, як ми бачились (Франко, 1978c: 174); 3) власні назви: **Бідний Готліб!** Він і справді гадав собі, що Герман не знати як мучиться його неприсутністю! (Франко, 1978b: 418).

Своєрідним лексичним наповненням вирізняється власне НТ, для якого найуживанішими, на

відміну від НУ, є конкретні іменники: – *Слухаю ваших рад і дивуюся, – зачав він своїм звичайним, різким тоном.* – **Жандарми!** Чи жандарми заставлять робітників лізти до ям? (Франко, 1978b: 451). Беремо за основу розроблену Ю. Зоріною класифікацію НТ за лексико-семантичним вираженням, проте вносимо зміни, оперуючи особливостями функціонування НТ саме в межах досліджуваних творів. Формально виражені НТ такою лексикою (Зоріна, 2020: 126–128): 1) іменниками на позначення назв осіб: *«Ну, ну! Наложниця! Пощо зараз таке погане слово? Хіба вона наложниця? Служниця, та й годі. Кому яке діло до того, яку службу сповняє вона?»* (Франко, 1978c: 210); 2) іменниками на позначення власних назв: ???– *А, пан Вагман! Рідкий гість! Прошу, сідайте!* – мовив бурмістр, приймаючи Вагмана в своїй кабінеті (Франко, 1978c: 385); – **Бенедьо!** Той, що у мене нафтарню мурував? – скрикнув зачудований Леон (Франко, 1978b: 406); 3) іменниками, що позначають різні події, заходи, поняття зі сфери матеріального виробництва, побутової сфери тощо: **Нарада! Нарада! Нарада!** Се слово, мов'чари які, прояснювало вив'ялі збідовані лиця, кріпило мозолисті руки, напростовувало здавна похилені плечі (Франко, 1978b: 388); 4) абстрактні іменники: – *Ха, ха, ха!* **Вірна увага.** Ну, та се нам байдуже (Франко, 1978c: 364).

Здійснюючи аналіз НТ за кількісними показниками формально виражених сегментів, помічаємо поодинокі випадки функціонування або лексичних повторів одного і того ж сегмента або ж однорідних сегментів, які логічно та граматично пов'язані між собою, наприклад: – *Ну, численне зібрання! Численне зібрання!* – мовив, обертаючись до Євгенія (Франко, 1978c: 442); – «...». *Ходи сюди! Позволь представити їх тобі.* **Пан Шнадельський. Пан Шварц.** Сердечні хлоп'ята. *Готові до всякої услуги, – правда, панове?...* (Франко, 1978c: 358). Складність у наданні статусу НТ певним синтаксичним структурам, які є не типовими в системі НТ, викликає саме пріоритетний дослідницький аспект їх розгляду. Це стосується функціонування в ролі НТ простого двоскладного або складного речення: **«Дивне те людське серце! Найбільше своє щастя, найбільшу розкіш бачить у тім, щоб задати другому болючий удар, зробити його нещасливим, відібрати йому віру в людей і надію на ліпше!»** (Франко, 1978c: 271). На нашу думку, якщо подібні структури аналізувати саме з формально-синтаксичного погляду, то прийнятним є їх зарахування до ряду простих двоскладних речень, у яких чітко виражена граматична організація з наявністю

предикативних зв'язків. Натомість допускаємо й зовсім протилежне трактування таких структур у комунікативному аспекті, у якому на перший план виходить саме функційність речення, його спрямованість у мовленнєву сферу та, відповідно, набуття ним контекстно зумовлених параметрів функціонування. Із цього погляду завдання таких синтаксичних структур є актуалізація самого висловлення, акцентування на конкретних частинах мовленнєвого акту. Такі функційні маркери НТ виявляються в тема-рематичному членуванні, що й допускає в позиції теми різноструктурні синтаксичні одиниці, які займатимуть вихідну позицію теми, виступатимуть предметом повідомлення й виконуватимуть прагматичну функцію. Отже, уважаємо можливою бінарність трактування подібних речень як НТ, так і в системі простого або складного речення.

В основі дослідження НТ є синтаксичною структурою, яка має тема-рематичну актуалізацію, тобто двочленну синтаксичну будову: сегмент і базову частину, де сегмент може як володіти підвищеною емоційністю, так і мати нейтральний характер вираження. Питання яскраво виражених суб'єктивно модальних значень, на нашу думку, стосується саме називного уявлення, де можна спостерігати активізацію почуттєво-емоційної сфери, тобто різних проявів внутрішнього світу людини: переживань, радості, фантазій, мрій тощо. Натомість власне називний теми позиціонуємо як синтаксичну структуру, у якій сегмент має дещо ослаблене експресивне вираження або й узагалі позбавлене його. У цьому випадку сегмент наділений швидше звичайним інформаційним значенням із паралельним констатуванням фактів, для якого потенційна емоційність є лише додатковою. Результати підрахунку й аналізу НТ подано в таблиці 1.

Висновки. Здійснений аналіз НТ у досліджуваних творах дає змогу позиціонувати НТ як контекстно зумовлені синтаксичні структури, що є поширеним експресивним засобом вираження думок. Виявлені випадки функціонування НТ свідчать про те, що у творах із різних періодів кількісно переважають НТ у «Перехресних

стежках», порівняно з творами раннього періоду, однак найменше їх ужито в «Петрії і Довбушуки» (2 ред.), що належить до пізньої творчості. Таку особливість можна пояснити тенденціями к. XIX – поч. XX ст. у сфері текстотворення, зокрема художнього, коли автори прагнули урізноманітнювати мовностилістичні засоби вираження, що й мало свій відбиток на синтаксичній організації тексту. Однак значно відрізняється кількісне наповнення НТ у творі «Петрії і Довбушуки» (2 ред.), що може бути пов'язаним із пріоритетним бажанням автора все ж удосконалити своє письмо відповідно до тогочасних мовних норм, однак не порушуючи композиції та основного задуму твору.

Зауважуємо, що в кількісному порівнянні власне НТ та НУ вжито приблизно однаково з незначним переважанням НТ. Це свідчить про те, що авторське прагнення описати художню реальність проявляється двопланово: предметний світ без зайвих емоцій (переживань, гніву, радості тощо), що знаходить своє відображення у власне НТ, і світ чуттєвий, емоційний, наповнений експресією, філософією сприйняття навколишнього світу – уживання НУ.

У такій двочленній кореляції зауважуємо рухливість розташування сегмента, який може бути як препозиційним, так і постпозиційним, що з функційно-синтаксичного погляду впливає на інтенсивність виявлення сутнісних особливостей НТ. Стилїстика таких синтаксичних варіацій відображає специфіку їх використання, особливості закладеної прагматичної інформації, адже в препозиції НТ «створює атмосферу напруженості, вона вимагає вираження мотиву, який набуває свого значення завдяки такій підготовці», відповідно, висловлення інтонаційно сильніше на початку (Баллі, 1955: 236). Натомість у випадках, коли сегмент займає постпозицію, він виступає як логічно-сміслові завершення висловлення, проте значно посилює його інтонаційне звучання вкінці. У творах І. Франка фіксуємо більшість випадків препозиційності сегмента, що, на нашу думку, є більш традиційним та умотивованим з огляду на їх художнє призначення.

Таблиця 1

НТ у художніх творах І. Франка

НТ	«Петрії і Довбушуки», 1 ред.	«Борислав сміється»	«Перехресні стежки»	«Петрії і Довбушуки», 2 ред.	Усього
Власне називний теми	5	10	16	1	32
Називний уявлення	6	3	14	2	25
Усього	11	13	30	3	57

Виявлення морфологічних маркерів, а також структурно-синтаксичних особливостей НТ вказує на їх варіативність, що стає тенденційним у сучасному синтаксисі, зокрема художньому. Зафіксовано типові випадки вираження НТ одиничним іменником, субстантивованим словосполученням, поєднанням іменників з іншими частинами мови в ролі означення. Зафіксовані НТ, що з граматичного погляду виявляють типізовану реченнєву схему, мають у нашому розумінні суперечливий характер, оскільки доцільність їх зарахування до НТ залежить від застосованих прийомів аналізу.

Зауважуємо також закономірність функціонування лексико-семантичних груп іменників у позиції власне НТ та НУ. Для НУ, з огляду на їх підвищену експресивну акцентованість, що базується на описі суб'єктивно чуттєвого сприйняття світу, характерними є абстрактні іменники, а для власне НТ – конкретні. Характерним є також

використання іменників на позначення як власних назв, так і загальних (із переважанням загальних), неречовинних і збірних іменників.

Отже, НТ вирізняється розширеним стилістичним використанням, художньою виразністю, структурно-синтаксичною організацією, інтонаційно-смысловим навантаженням, лексико-семантичним вираженням. НТ є адаптованим на письмі своєрідним мовленнєвим усно-розмовним субстратом і набуває внутрішньоконтекстної значущості в тексті, з огляду на закладену в ньому прагматичну функцію впливу. Перспективним, на нашу думку, є поступове залучення до аналізу інших художніх творів І. Франка, що дасть змогу сформувати цілісну картину специфіки функціонування НТ у його художній творчості, яка засвідчує високий рівень мовно-стилістичної ерудиції та високоморальності І. Франка як естетика слова.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акимов Г. Н. Синтаксис современного русского языка : учебник. Москва : Академия, 2009. 347 с.
2. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. Москва : Изд-во иностр. лит., 1955. 416 с.
3. Вінтонів М. О. Актуальне членування речення і тексту: формальні та функційні вияви : монографія. Донецьк : ДонНУ, 2013. 328 с.
4. Зоріна Ю. В. Називний теми і називний уявлення в контексті сегментованих конструкцій поетичного і публіцистичного текстів : монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2020. 214 с.
5. Мороз В. Я. Експресивний дискурс: синтаксичні засоби вираження : монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 106 с.
6. Франко І. Я. Повісті та оповідання (1875–1878). Київ : Наукова думка, 1978. Т. 14. 479 с.
7. Франко І. Я. Повісті та оповідання (1878–1882). Київ : Наукова думка, 1978. Т. 15. 512 с.
8. Франко І. Я. Повісті та оповідання (1896–1900). Київ : Наукова думка, 1978. Т. 20. 487 с.
9. Франко І. Я. Повісті та оповідання (1904–1913). Київ : Наукова думка, 1978. Т. 22. 521 с.
10. Харченко Н. П. Из истории изучения сегментированных конструкций. Спорные вопросы в теории сегментации. *Синтаксические связи в современном русском языке* : межвуз. тем. сборник. Владивосток, 1981. С. 160–171.
11. Харченко Н. П. Об «именительном представлении». *Учёные записки Дальневосточного университета*. Владивосток, 1968. Т. XI. С. 60–68.
12. Шведова Н. Ю. Парадигматика простого предложения в современном русском языке. *Русский язык. Грамматические исследования*. Москва, 1967. 113 с.

REFERENCES

1. Akimova G. N. Sintaksis sovremennoogo russkogo yazyka : Uchebnik [Syntaxis of the modern Russian language: A textbook]. Moscow : Academy, 2009. 347 p. [in Russian].
2. Balli Sh. Obschaya lingvistika i voprosyi frantsuzskogo yazyka [General linguistics and questions of the French language]. Moscow : Publishing house of foreign. lit., 1955. 416 p. [in Russian].
3. Vintoniv M. O. Aktual'ne chlenuvannja rechennja i tekstu: formal'ni ta funkcijni vyjavy: monoghrafija [Actual division of sentence and text: formal and functional manifestations: monograph]. Donetsk : DonNU, 2013. 328 p. [in Ukrainian].
4. Zorina Yu. V. Nazyvnyi temy i nazyvnyi uivlennia v konteksti sehmentovanykh konstruktzii poetychnoho i publitsystychnoho tekstiv : Monohrafiya [Nominal themes and nominative representations in the context of segmented constructions of poetic and journalistic texts: Monograph]. Vinnytsia : LLC «Nilan-LTD», 2020. 214 p. [in Ukrainian].
5. Moroz V. Ya. Ekspresyvnyi dyskurs: syntaksyschni zasoby vyrazhennia: Monohrafiya [Expressive discourse: syntactic means of expression: Monograph]. Vinnytsia : LLC «Nilan LTD», 2017. 106 p. [in Ukrainian].
6. Franko I. Ya. Povisti ta opovidannia (1875–1878) [Stories and short stories (1875-1878)]. Kyiv : Naukova Dumka, 1978. T. 14. 479 p. [in Ukrainian].
7. Franko I. Ya. Povisti ta opovidannia (1878–1882) [Stories and short stories (1878-1882)]. Kyiv: Naukova Dumka, 1978. T. 15. 512 p. [in Ukrainian].
8. Franko I. Ya. Povisti ta opovidannia (1896–1900) [Stories and short stories (1896-1900)]. Kyiv: Naukova Dumka, 1978. T. 20. 487 p. [in Ukrainian].

9. Franko I. Ya. Povisti ta opovidannia (1904–1913) [Stories and short stories (1904-1913)]. Kyiv: Naukova Dumka, 1978. T. 22. 521 p. [in Ukrainian].
10. Harchenko N. P. Iz istorii izuchenniia segmentirovannih konstpukcii. Spornie voprosi v teorii segmentacii. [From the history of the study of segmented structures. Controversial issues in the theory of segmentation]. Syntax communication in the modern Russian language: interuniversity subject collection. Vladivostok, 1981. pp. 160–171 [in Russian].
11. Harchenko N. P. Ob «imenitel'nom predstavleniia». [On the «nominative presentation»]. Scientific notes of the Far Eastern University. Vladivostok, 1968. T. XI. pp. 60–68 [in Russian].
12. Shvedova N. YU. Paradigmatika prostogo predlozheniia v sovremennom russkom yazike. [Paradigmatics of a simple sentence in modern Russian]. Russian language. Grammar studies. Moscow., 1967. 113 p. [in Russian].